

Izvorni članak UDK 1:321.7Dewey, J., Rorty, R.
Primljeno 15. 12. 2009.

Danko Plevnik

Kukuljevićeva 9, HR-47000 Karlovac
danko.plevnik@ka.t-com.hr

Dewey kao Rortyjevi filozofski i demokratski orijentir

Sažetak

Dewey, kućni prijatelj i politički istomišljenik njegova oca, inspirirao je Rortyja od malih nogu, ostajući uzor kojemu bi se na svakom spoznajnom raskrižju uvijek vraćao. Njegov pragmatizam poslužio mu je u odbacivanju filozofskih, društvenih i kulturnih dogmi, a njegov demokratizam poticao na oduševljenje američkim patriotizmom, koji je obojici važio za esencijalnu komponentu građanstva, što su im kritičari predbacivali kao crtu naiviteta. No i ta se »naivistička« Deweyjeva načela Rortyjevog zagovaranja slobode pravednije jednako-sti, temelje na baštini njegove prosvjetiteljski katarzične socijalne etike, kojom se je Rorty, s velikim povjerenjem u društveno dobro, izvlačio iz kreativnog nihilizma svog ironičnog »antiizma«.

Ključne riječi

Amerika, funkcionalizam, demokracija, ljevica

Formativno razdoblje

Na zabavi povodom Noći vještica jedan je sedmogodišnji dječak gosta ponudio sendvičima. Bilo je to 1938. Dječak se zvao Richard Rorty, gost John Dewey. Richardovi roditelji, James i Winifred, bili su komunisti, ali ne i članovi partije. James Rorty je dvadesetih uređivao komunistički časopis *Nove mase* gdje su objavljivali ugledni književni heretici poput Johna Dosa Pasosa, Ezre Pounda, Uptona Sinclaira. S Američkom komunističkom partijom prekinuli su 1932. i za nju postali trockisti što su s ponosom prihvaćali. James Rorty je često pratio Deweyja u Meksiko kao PR Istražne komisije kojoj je Dewey predsjedavao, dok je Richard kao dvanaestogodišnjak čitao najistaknutije knjige s polica roditeljske knjižnice *Slučaj Lava Trockog* i *Nije kriv*, te izvještaje Istražne komisije moskovskih suđenja. Formativno razdoblje života proveo je u deweyjevskom vrijednosnom ozračju povezivanja književne avangarde i neovisne ljevice.

Izazovi postanalitičnosti

No taj Deweyjev angažirani pristup društvu nije Rortyja odvratio od lijevog anitkomunizma niti utjecao na njegovu misao odmah. Štoviše, Rorty je svoju refleksivnu karijeru započeo analitičkom filozofijom. Od disertacije na Yaleu 1956. o *Pojmu potencijalnosti*, uređenja knjige *Lingvistički obrat* 1967., pa do *Filozofije i ogledala prirode* 1979., pripada školi analitičke filozofije, posebice filozofije jezika. Michael Williams u predgovoru tridesetogodišnjici prvog izdanja potonjeg djela navodi da Rorty već tu počinje stapati lingvistič-

ke prioritete, antirepresentacionalizam i povijesna objašnjenja na način na kakav to analitički filozofi nisu činili, upravo zahvaljujući Deweyju i njegovom *Traganju za izvjesnošću*.

Deweyjev antiautoritarizam kao opozicija platonskoj i teocentričkoj metafizici postat će njegov misaoni korektiv. Oslanjajući se na iskustvo njegove skepse prema epistemologijskom, što Rorty izriječno potvrđuje u Uvodu *Filozofije i ogledala prirode*, ustvrđuje da Deweyjevom idealu društva kulturom ne dominira »ideal objektivne spoznaje već estetsko uzdizanje«. ¹ Deweyjev antifundacionalizam, antilogocentrizam, antisistemizam i antiesencijalizam Rortyjeva su terapijska mjera za evaluaciju i analitičkih i tradicionalnih filozofa te trajna osnova njegova »antiizma«.

To je istaknuo i Michael David Rohr, zaključivši da je Rorty slijedio Deweyja »u napadu gledanja na znanje, um, jezik i kulturu« koji su i analitičku i tradicionalnu filozofiju činili atraktivnima, nadilazeći Deweya učenjem od »lingvističkog zaokreta« analitičke filozofije i antimetodolatrijske filozofije Thomasa Kuhna kako nema takve stvari kao što je »znanstvena metoda«. ²

Stekavši 1982. na Sveučilištu Virginia mjesto kenan profesora, tj. poziciju koja nije podređena nijednoj katedri, započinje njegovo doba izazivačkog mišljenja putem književnosti i filozofije. Analitičku filozofiju apsolvira kao način grupnog prepoznavanja, a ne kao intelektualno koherentni pokret okrenut stvarnosti kojoj želi pripadati. Književni simbol takve pripadnosti američkom društvu postaje Walt Whitman, a filozofski John Dewey. Taj će tip intelektualnosti kao posljedice Rortyjeve osobnosti, a ne miješanja disciplina, proizašlog iz Deweyjevog stava da je »umjetnost moralnija od pouka o moralnosti«, ³ zadržati i prelaskom na Sveučilište Stanford 1997. u svojstvu profesora emeritusa komparativne književnosti i filozofije.

Do osamdesetih nisu bile poznate njegove političke sklonosti. Upravo ga politika, točnije politički idealizam, prihvaćanje prioriteta demokracije nad filozofijom i postfilozofijska orijentacija trajno dovode Deweyju kao njegovom društvenom »konačnom vokabularu«. Rorty prelazi na Deweyjev instrumentalizam, tj. pragmatizam, dodajući mu suvremena obilježja. Poput Deweyja, za kojega je filozofija instrument promjene, prije negoli konzervacije, upozorava da nisu vječna filozofska pitanja, već samo ljudski problemi koje treba rješavati, a ne se zatvarati u vlastite misaone sustave izvan društva. Rortyjevi radikalni voluntarizam, u brojnim filozofskim i društvenim pitanjima nalik Deweyjevom, potječe iz gotovo istovjetnog amerikonazora i pogleda na funkciju demokracije. Povezuje ih izrazito samosvojno intelektualno polazište i društveni cilj, sklonost Hegelu i nesklonost Marxu.

»Sljedbenik Johna Deweyja«

Deweyjev svjetonazorski utjecaj rastao je s Rortyjevim otporom filozofskim, kulturnim i društvenim dogmama. Iako se Rorty već početkom šezdesetih bavio prikazima knjiga o Deweyju, ⁴ a sedamdesetih polako preuzimao neke njegove pristupe, tek je koncem devedesetih u *Filozofiji i društvenoj nadi* priznao, što nije bilo lako takvom »antiistu«, da je kao filozof »sljedbenik Johna Deweyja«. ⁵ To je pošten intelektualni iskaz jer bi bez Deweyja Rorty vjerojatno ostao jedan od zabavnih filozofa autista u nizu, a ne takav fleksibilni socijalni antiist.

Povratak društvu i socijalnim pitanjima za njega je povratak ljevici, ali ne kritičkoj akademskoj ljevici Foucaulta i Lyotarda nego Deweyjevoj pragmatičnoj ljevici. Rortyjeva »eklipsa reformske ljevice« za neke je samo eho

Deweyjeve »eklipse javnosti«. ⁶ Za Deweyja, kako je to argumentirao u *Demokraciji i obrazovanju*, demokracija i obrazovanje pripadaju istom procesu, pa individualnost i solidarnost postaju mogući samo kroz beskonačno slobodno ispitivanje mišljenja ravnopravnih građana. Nijedna ideologija ili filozofija mišljenja ne može zamijeniti ideju razgovora i utopijski element demokracije, koji su bitna komponenta Rortyjeva Deweyjeva naslijeđa, pa je u zadnjih dva desetljeća svog života zdušno »ilustrirao posljedice tog naslijeđa«. ⁷ Većinu napisanog u tim godinama, kako priznaje u *Filozofiji i socijalnoj nadi*, duguje Deweyju. Od njega preuzima nadu u društvo bez klasa i kasta, instinkt za demokraciju, braneći ga od onih koji su tu romantičnu stranu proglašavali banalnom.

I Rorty je poput Deweyja bio optuživan za relativizam i cinizam, što su oni tretirali kao priznanje svog pluralizma. Šireći filozofiju na društvo, Rorty ju je želio širiti kao istinu, a kako je to konstatirao Pascal Engel, »njegova analiza pojma istine spada u lozu Jamesa i Deweyja posebice«. ⁸ Rorty se deweyjevski pita: kakva je korist od istine, i deweyjevski odgovara – da učini društvo slobodnijim i pravednijim. To je uspio objasniti u svojoj knjizi posvećenoj Whitmanu i Deweyju *Postignuće naše zemlje*, gdje Deweyja proglašava najuspješnijim imitatorom Whitmana u povezivanju »povijesti naše nacionalne države i smisla ljudskog života«. ⁹

Ljevica je za Rortyja i Deweyja bila ta strana nade. Dewey se razočarao u kapitalizam tijekom velike ekonomske krize, Rorty zbog Bushova režima, ali nisu prestali gledati SAD kao paradigmatiku demokraciju s novom vrstom pojedinca, s time da SAD tek mora postići svoj moralni identitet. U toj utopiji liberalizma, kako smatra Dewey a slaže se i Rorty, Amerika ne smije biti poslušna nikakvom autoritetu – čak ni Bogu. To može izgledati simplistički, no ono što kritičari »vide kao Deweyjev naivitet i lakomislenost«, objašnjavao je Rorty, »ja vidim kao njegovu intelektualnu hrabrost – hrabrost da napusti ideju da je moguće zadržati, bilo u znanosti ili čudorednosti, ono što Hilary Putnam naziva Božje motrište.« ¹⁰ To ne znači samo hrabrost da se kritizira isključivo teizam i klerikalizam, već svako fundacionističko ute-

1
R. Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Thirtieth-Anniversary Edition, Princeton University Press, Princeton 2009., str. 13.

2
M. D. Rohr, »Rorty, Richard McKay«, u: Edward Craig (ur.), *The Shorter Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Routledge, Taylor & Francis Group, London, New York 2005., str. 913.

3
J. Dewey, *Art as Experience*, Capricorn Books, New York 1958., str. 348.

4
R. Rorty, »John Dewey: His Thought and Influence«, u: John Blewett (ur.), *Teacher's College Record* 62 (listopad), str. 88–89, te »Review of American Pragmatism: Pierce, James, and Dewey«, u: Edward C. Moore (ur.), *Ethics* 72:2 (siječanj), str. 146–147.

5
R. Rorty, *Philosophy and Social Hope*, Penguin Books, London 1999., str. 234.

6
R. J. Bernstein, »Rorty's Inspirational Liberalism«, u: Charles Guignon i David R. Hiley (ur.), *Richard Rorty*, Cambridge University Press, Cambridge 2003., str. 126.

7
D. Bromwich, »Afterword: Remembering Richard Rorty«, u: R. Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, str. 430.

8
R. Rorty, P. Engel, *What's the Use of Truth?*, Columbia University Press, New York 2007., str. 5.

9
R. Rorty, *Achieving Our Country: Leftist Thought in Twentieth-Century America*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London 1999., str. 17.

10
Ibid, str. 34.

meljenje, pa Rorty zaključuje da se čitavu Deweyjevu misao može shvatiti kao prošireni komentar Emersonove zamjedbe da zapravo »jedini grijeh je ograničavanje«. ¹¹

Dewey se, međutim, protivio »agresivnom ateizmu«, Rorty je umjesto ateizma radije koristio riječ »antiklerikalizam«, pa nije nelogično što su obojica bili vrlo nakloni »laičkoj propovijedi«. ¹² Rorty dijeli i Deweyjev pogled na zlo, kojeg obojica ne drže političkom kategorijom niti vjeruju da građanima trebaju teološke kategorije da bi se suprotstavili užasima u svijetu. Dewey i Rorty znaju što je zlo, ali ne i kako natjerati druge da se s njime sukobljavaju, što ih je vodilo u konflikte s kolegama. Deweyjev sljedbenik, Richard J. Bernstein, ustanovio je da je Rorty patio od istog defekta kao i Dewey:

»Poput Rortyja, Dewey je bio mnogo bolji u grđenju svojih intelektualnih kolega s obzirom na njihov neuspjeh da se uhvate u koštac s 'problemima ljudi' negoli je sam razvijao konkretne načine rješavanja njihovih problema.« ¹³

Teorija prakse oponiranja

Odnos prema konkretnoj praksi, koji ga u neku ruku čini i »postpraksisovcem«, ono je što će određivati Rortyjevi odnos i prema ljevici i prema Deweyju. Zato isti rang dobivaju pitanja o koristi ljevice i koristi teoretiziranja. Dok je američka akademska ljevica pogrešno pretpostavljala da će samim dostizanjem višeg stupnja apstrakcije te čišćim i novijim pojmovnim instrumentarijem njena kritika biti radikalnija a potkapanje etabliranog poretka subverzivnije, u krivu je, za Rortyja, bio i Dewey kada je mislio da je uzdizanje na određeni stupanj apstrakcije tipičan desničarski manevar, koji opskrbljuje aparat za intelektualno opravdanje etabliranog poretka. Rorty je, i uslijed promjene duha vremena, bio izravniji u osudi rasizma.

Upravo na tragu Deweyjeva naturalizma, empirizma i funkcionalizma nije mogao prihvatiti njegov bezuvjetni humanizam kako su svi pozvani na raspravu o svim društvenim pitanjima te »ozbiljno uzeti njegovu obranu participacijske demokracije nasuprot nastojanja Waltera Lippmana o potrebi za ekspertizom«. ¹⁴ Zašto je u ovom slučaju podržao Lippmana, ako je od Deweyja preuzeo poglede na filozofiju i demokraciju kao komunikaciju? Ne radi toga što bi prezirao jednakost, već stoga što je Deweyjev poziv svima da sudjeluju u kreiranju javnosti bio poželjan kao etički ideal, ali neostvariv u praksi. Neki smatraju da bi takvo funkcionalističko stanovište na koncu prihvatio i sam Dewey jer je javnost novinara, a ne cjelokupnog stanovništva, ipak bila ona operativna Deweyjeva javnost. Ali, ako je prema Rortyju najvažnija ljudska sposobnost da se djeluje s drugima i poboljšava budućnost, onda građani u respektivnoj demokraciji ne stoje pred manjim izazovom komuniciranja negoli filozofija koja treba postati partner u konverzaciji čitavog čovječanstva. Toj Rortyjevoj upitanosti kako da čovječanstvo napokon opći i čini bolje, pristaje Deweyjev savjet – tako da potragu za sigurnošću zamijeni zahtjev za imaginacijom.

Literatura

Alexander, T. M. (1980), »Richard Rorty and Dewey's Metaphysics of Experience«, *Southwest Philosophical Studies* 5, str. 24–35.

Boisvert, R. D. (1989), »Rorty, Dewey, and Post-modern Metaphysics«, *Southern Journal of Philosophy* 27, str. 173–193.

- Campbell, J. (1984), »Rorty's Use of Dewey«, *Southern Journal of Philosophy* 22, str. 175–188.
- Collins, C. (1994), »Truth as a Communicative Virtue in a Postmodern Age. From Dewey to Rorty«, *Philosophy of Education* 49, str. 151–158.
- Damico, A. (1988), »The Politics after Deconstruction: Rorty, Dewey, and Marx«, u: William J. Gavin (ur.), *Context Over Foundation*, Dordrecht, Kluwer.
- Festenstein, M. (1997), *Pragmatism and Political Theory. From Dewey to Rorty*, University of Chicago Press, Chicago.
- Gouinlock, J. (1990), »What Is the Legacy of Instrumentalism? Rorty's Interpretation of Dewey«, *Journal of History of Philosophy* 28, str. 251–269.
- Guignon, C. i Hiley, D. R. (ur.) (2003), *Richard Rorty*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Jeannot, T. M. (1987), »On Co-opting Pragmatism in the Debate about Foundations. Dewey, Rorty and Whitehead«, *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 23, str. 263–288.
- Kolenda, K. (1986), »Rorty's Dewey«, *Journal of Value Inquiry* 20, str. 57–62.
- Marshall, J. D. (1995), »On What We May Hope. Rorty on Dewey and Foucault«, *Studies in Philosophy and Education* 13, str. 307–323.
- Rorty, R. (1976), »Overcoming the Tradition. Heidegger and Dewey«, *Review of Metaphysics* 30, str. 280–305.
- Rorty, R. (1990), »Foucault/Dewey/Nietzsche«, *Raritan* 9, str. 1–8.
- Rorty, R. (1995), *Kontingencija, ironija i solidarnost*, Naprijed, Zagreb.
- Rorty, R. (1998), *Achieving our Country. Leftist Thought in Twentieth-Century America*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts; London.
- Rorty, R. (1999), *Philosophy and Social Hope*, Penguin Books, London.
- Rorty, R. (1999), *Truth and Progress*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rorty, R. i Mendieta, E. (ur.) (2006), *Take Care of Freedom and Truth Will Take Care of Itself. Interviews with Richard Rorty*, Stanford University Press, Stanford.
- Rorty, R. (2009), *Philosophy and the Mirror of Nature*, Thirtieth Anniversary Edition, Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Rorty, R., Nystrom, D. i Puckett, K. (2002), *Against Bosses, Against Oligarchies. A Conversation with Richard Rorty*, Prickly Paradigm Press, Chicago.
- Rorty, R. i Vattimo, G. (2005), *The Future of Religion*, Columbia University Press, New York.
- Savidan, P. (ur.) (2007), Rorty, R. i Engel, P. *What's the Use of Truth?*, Columbia University Press, New York.
- Shusterman, R. (1994), »Pragmatism and Liberalism between Dewey and Rorty«, *Political Theory* 22, str. 391–413.

11
Ibid.

12
R. J. Bernstein, »Rorty's Inspirational Liberalism«, str. 137.

13
Ibid, str. 135.

14
R. Rorty, *Achieving Our Country: Leftist Thought in Twentieth-Century America*, str. 104.

Danko Plevnik

Dewey as Rorty's Philosophic and Democratic Anchor

Abstract

Dewey inspired Rorty in the first place as his father's friend and political mate. Whenever the younger man was at some kind of a cognitive crossroads Dewey would act as his philosophical anchor. Dewey's pragmatism and democratism helped him in casting off philosophical, social and cultural dogmas, at the same time encouraging him to turn towards the enthusiasm of America's patriotism that was for both of them an essential component of citizenry. Their critics described this component and the principles of Dewey's and Rorty's social ethics as some kind of naïveté. Rorty followed the so-called naïveté of Dewey pleading for liberty as some kind of fundamental fairer equality. Rorty applied Dewey's heritage of enlightened cathartic social ethics using it with great belief in public good, and as a means of saving himself from the creative nihilism of his own ironic "antiism".

Key words

America, functionalism, democracy, Left